

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ
ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ**

У статті, на основі аналізу міжнародних нормативно-правових актів та норм вітчизняного законодавства, розглянуто нормативно-правові основи регулювання деінституалізації в Україні. Зазначено, що нормативно-правові основи деінституалізації в Україні сьогодні перебувають у досить динамічному стані, що відображено в цілій низці документів наказового характеру, які мають конкретних виконавців, строки виконання та механізми реалізації зазначених приписів, що дуже важливо для здійснення трансформаційних процесів у державі.

***Ключові слова:** нормативно-правові основи, законодавство, правове регулювання, деінституалізація, міжнародний нормативно-правовий акт.*

В статье, на основе анализа международных нормативно-правовых актов и норм отечественного законодательства, рассмотрены нормативно-правовые основы регулирования деинституализации в Украине. Отмечено, что нормативно-правовые основы деинституализации в Украине сегодня находятся в достаточно динамичном состоянии, что отражено в целом ряде документов приказного характера, которые имеют конкретных исполнителей, сроки выполнения и механизмы реализации указанных предписаний, что очень важно для осуществления трансформационных процессов в государстве.

***Ключевые слова:** нормативно-правовые основы, законодательство, правовое регулирование, деинституализация, международный нормативно-правовой акт.*

In the article, based on the analysis of international normative legal acts and domestic legislation, the regulatory and legal bases of regulation of deinstitutionalisation in Ukraine are considered. It is noted that the normative and legal foundations of deinstitutionalisation in Ukraine today are in a rather dynamic state, which is reflected in a number of proclaiming documents that have specific executors, terms of execution and mechanisms for implementing these prescriptions, which is very important in the process of transformation processes in the state.

***Key words:** normative legal bases, legislation, legal regulation, deinstitutionalization, international normative-legal act.*

Вступ. Сьогодні ефективність запровадження інституту деінституалізації підтверджується досвідом багатьох країн світу. У популярній пресі західних країн зазначено, що процес деінституалізації неминуче призведе до зростання злочинності серед осіб із психічними розладами. Проте наукового та практичного підґрунтя для такого твердження немає: дослідження, які б підтверджували підвищений ризик скоєння правопорушень у період деінституалізації, відсутні. Щоби такі ризики були мінімальними, необхідне якісне та всебічне правове регулювання вказаного інституту. Тому впровадженню процесу деінституалізації в Україні передувало ухвалення цілої низки нормативно-правових актів, зокрема, це були зміни до чинного законодавства, ратифікація міжнародних нормативно-правових актів, ухвалення законодавчих актів у новій редакції, багатьох нових законів і підзаконних актів.

Окремі проблемні питання правового регулювання інституту деінституалізації у своїх наукових працях розглядали Л.П. Головань, В.А. Гладуш, М.А. Антипов, Б.А. Дорошин, А.М. Попович, І.Б. Кузава, А.А. Колупасва, В.Г. Панок, С.Ю. Лутошкіна, М.В. Буроменського,

В.П. Кононенко й інші. Однак, незважаючи на наявність наукових розроблень, в юридичній літературі відсутнє єдине комплексне дослідження нормативно-правових основ регулювання деінституалізації в Україні.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути нормативно-правові основи регулювання деінституалізації в Україні.

Результати дослідження. Характеристику нормативно-правового регулювання із впровадження деінституалізації в Україні варто розпочати із Загальної декларації прав людини, яка проголосила, що: 1) діти мають право на особливе піклування і допомогу; 2) сім'ям як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх його членів, особливо дітей, мають бути надані необхідні захист і сприяння, щоби вони могли взяти на себе зобов'язання в межах суспільства; 3) дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння тощо [1].

На виконання положень Загальної декларації прав людини 20 листопада 1959 р. ухвалено Декларацію прав дитини. Даний документ акцентував увагу на тому, що кожна дитина має володіти всіма правами, зазначеними в ньому. За обсягами Декларація прав дитини містила всього десять принципів, проте саме вони стали основою міжнародно-правового захисту прав дитини. Уперше увага громадськості була прикута до таких основних засад формування прав дитини, як: рівність та вся повнота прав дитини; спеціальний захист прав дитини; право на ім'я і громадянство; право на соціальний захист; забезпечення належних умов захисту та розвитку дітей з обмеженими можливостями; повний і гармонійний розвиток дитини в любові і розумінні; право на безоплатну й обов'язкову освіту; пріоритетність захисту прав дитини; захист від усіх форм недбайливого ставлення, жорстокості й експлуатації; виховання дитини в дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру і братерства [2].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про права дитини стала універсальним нормативно-правовим актом, який охоплює всі потреби розвитку дитини як особистості. У ній містяться положення про те, що держава повинна забезпечувати: невід'ємне право на життя; здоровий розвиток дитини; право на особливий захист і допомогу; право кожної дитини на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку; захист дитини від усіх форм дискримінації; захист і піклування, які необхідні для її благополуччя; право дитини на збереження індивідуальності, зокрема громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання; щоби установи, служби й органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема в галузі безпеки й охорони здоров'я та з погляду численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду; щоби дитина не розлучалася з батьками всупереч їхньому бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи, згідно із судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини; право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я, засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я; щоби неповнолітня в розумовому або фізичному відношенні дитина мала повноцінне і гідне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства; вжиття всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння, покарання чи збройних конфліктів тощо [3].

1991 р. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини і визнала, що сім'я є найкращим середовищем для виховання, розвитку й становлення особистості. Серед основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей визначено створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, забезпечення пріоритету сімейних форм влаштування дитини. Зокрема, на міжнародному рівні ухвалено й інші, не менш важливі нормативно-правові акти, які тим чи іншим шляхом стали передумовою розвитку трансформаційних процесів у сфері інституційного догляду за дитиною. Це Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, Віденська декларація і програма дій до неї, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадські й політичні права, Декларація про соціальні та правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо в разі передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях, низка інших, не менш важливих нормативно-правових актів.

На основі цих документів в Україні ухвалено декілька актів органів державної влади, спрямованих на розвиток та вдосконалення інституційного догляду за дітьми. Серед останніх законодавчих доробків варто назвати такі:

– **Концепцію Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 р.** [4]. У ній визначено проблеми, на вирішення яких спрямована Програма, проаналізовано причини появи проблем й обґрунтування необхідності їх вирішення програмним методом, визначено мету, оптимальний варіант вирішення проблем на основі порівняльного аналізу можливих варіантів, визначено шляхи і способи такого вирішення, строки виконання Програми й очікувані результати.

Серед найбільш кричущих проблем акцентується увага на тому, що наявна система захисту прав та інтересів дитини в Україні базується на підході до дитини як до об'єкта впливу, без урахування того, що дитина повинна бути суб'єктом відносин. Залишаються актуальними проблеми дітей з інвалідністю, зокрема щодо облаштування для них безбар'єрного простору в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, забезпечення повноцінного життя, інтеграції в суспільство та соціальної адаптації, забезпечення медичною допомогою, пільгове забезпечення медикаментами і медичними виробами, комплексною медико-соціальною реабілітацією та паліативною допомогою. Життєво необхідним для дитини є забезпечення права на виховання в сім'ї. Збільшення кількості малозабезпечених сімей і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зумовлюється втрата дітьми батьківського піклування, що призводить до зростання дитячої бездоглядності та безпритульності. В Україні не сформовано ефективну модель надання соціальних послуг сім'ям із дітьми в територіальних громадах. Недостатньою кількістю фахівців із соціальної роботи зумовлюється низький рівень охоплення сімей соціальними послугами, зокрема превентивними, надання яких дає змогу зменшити наслідки соціального неблагополуччя. Останнім часом зберігається тенденція до збільшення показників соціального сирітства із причин несвідомого та безвідповідального ставлення батьків до виконання батьківських обов'язків, повноцінного виховання та розвитку дітей тощо [4].

Усе це зумовлює необхідність удосконалення системи інституційного захисту дитини в Україні завдяки: 1) інтеграції дітей, які утримуються в інтернатних закладах, у соціальний простір територіальної громади; 2) удосконалення системи захисту прав та інтересів дитини з інвалідністю, інтегрування їх у соціум; упровадження інтегрованих послуг для дітей зазначеної категорії в територіальній громаді; 3) зміцнення системи захисту прав та інтересів дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; 4) зміцнення інституту сім'ї та формування відповідального батьківства; 5) забезпечення догляду та виховання дітей, дітей з інвалідністю також, у сім'ях або в умовах, максимально наближених до сімейних, реформування та реорганізація інтернатних закладів; 6) посилення роботи із профілактики бездоглядності та безпритульності дітей; 7) запровадження раннього виявлення, своєчасної, ефективної медичної та соціальної допомоги сім'ям із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах [4]. Строк виконання Програми – 2017–2021 рр.;

– **Рекомендації парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист».** У них зазначено, що у 2015–2016 рр. у рамках програми реформування соціальної сфери України відбулося скорочення соціальних програм щодо підтримки дітей. Уряд не вжив належних заходів для збереження фахівців із соціальної роботи, які працювали на запобігання соціальному сирітству в громадах. Припинено фінансування санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку дітей, дитячо-юнацьких спортивних шкіл коштом Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Багатодітні сім'ї позбавлені пільг з оплати житлово-комунальних послуг. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, втратили право на вступ до вищих навчальних закладів поза конкурсом. Скасовано гарантоване державою безоплатне харчування для учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів та передбачено його забезпечення коштом місцевих бюджетів у разі ухвалення відповідного рішення місцевою радою. Значно послабилася увага держави до захисту прав дітей соціально вразливих категорій, а саме: дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; дітей, які зареєстровані як внутрішньо переміщені особи; дітей, які є особами без громадянства, біженцями; дітей осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні.

Тому учасники парламентських слухань вважають неприпустимим за таких умов подальше послаблення системи органів, до компетенції яких належить захист прав дітей та соціальний супровід сімей із дітьми, оскільки низький рівень укомплектованості кадрами служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді загрожує втраченою ними дієздатністю та ставить під сумнів спроможність забезпечення реалізації державної політики в цій сфері,

зокрема щодо надання відповідних соціальних послуг, забезпечення соціального супроводу дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Понад 150 тисяч дітей проживають у новоутворених об'єднаних територіальних громадах. Процеси децентралізації влади та її складника – децентралізації соціальних послуг – передбачають те, що в нових умовах соціальні послуги мають бути не тільки відновленими та вдосконаленими, а й максимально наближеними до дітей та сімей. Натомість центральні органи виконавчої влади не надали дієвих рекомендацій щодо виконання об'єднаною територіальною громадою функцій органу опіки та піклування, повноважень із питань профілактики соціального сирітства, запобігання насильству в сім'ї, зокрема над жінками та дітьми. Об'єднані територіальні громади не наділені функціями, передбаченими законодавством та міжнародними зобов'язаннями України [5].

Але найбільш важливим кроком стало те, що в межах виконання *Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р. та Плану пріоритетних дій уряду* 9 серпня на засіданні Кабінету Міністрів України затверджено *Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр.* та *План заходів з реалізації її I етапу*. Загальні положення цієї Стратегії містять посилення на обраний курс України в напрямі європейської інтеграції, який потребує перегляду пріоритетів державної політики у сфері охорони дитинства, запровадження кращих світових практик забезпечення та захисту прав дітей. Такі практики повинні базуватися на забезпеченні прав і найкращих інтересів дитини, спрямовуватися на підтримку сім'ї, створення умов для виховання і розвитку дітей у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного.

Під час розроблення даного нормативно-правового акта вироблені принципи подальшого реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, а саме: безпека і благополуччя дитини є пріоритетом державної політики; сім'я є найкращим середовищем для виховання і розвитку дитини; збереження сім'ї для дитини є ключовою умовою для забезпечення найкращих інтересів дитини та її благополуччя; державою заохочується і підтримується відповідальне батьківство; реформування системи інституційного догляду та виховання дітей здійснюється з урахуванням забезпечення потреб, думки та інтересів кожної дитини; залучення дітей до участі в підготовці рішень, що стосуються їхнього життя та майбутнього [6].

Цікавим є те, що Стратегією визначені цілі і завдання, які сформовані державою для того, щоби вдосконалити процедуру реформування інституційного догляду за дитиною. Такі цілі більш детально відображені в *Плані заходів із реалізації I етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр.* [7]. Перспектива позитивних зрушень у сфері інституційного догляду можлива, оскільки Стратегією передбачено досягнення таких результатів: 1) зростання щорічно, починаючи із 2018 р., кількості дітей, охоплених інклюзивною освітою, на 30% від загальної кількості дітей із порушеннями психофізичного розвитку; 2) збільшення щорічно, починаючи із 2018 р., забезпечених житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, на 20% від загальної кількості таких осіб, які перебувають на квартирному обліку; 3) зменшення щорічно, починаючи із 2019 р., кількості дітей, які виховуються в закладах інституційного догляду, на 10% від кількості таких дітей станом на 1 січня 2019 р.; 4) скорочення щорічно, починаючи із 2019 р., кількості закладів інституційного догляду дітей на 10% від кількості таких закладів станом на 1 січня 2019 р.; 5) припинення із 2020 р. влаштування дітей віком до трьох років до закладів інституційного догляду дітей; 6) припинення до 2026 р. діяльності всіх типів закладів інституційного догляду дітей, в яких виховувалося більше 15 дітей; 7) зменшення до 2026 р. кількості дітей, які виховуються в системі альтернативного догляду, до 0,5% від загальної кількості дитячого населення; 8) надання, починаючи із 2026 р., неурядовими організаціями не менше 50% соціальних послуг дітям та сім'ям із дітьми на замовлення органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування; 9) забезпечення дітей та молоді, які виходять із системи альтернативного догляду, послугами соціального супроводу з метою інтеграції їх у суспільство; 10) забезпечення в кожній територіальній громаді дітям та сім'ям із дітьми доступу до послуг відповідно до їхніх потреб [6].

Висновки. Узагальнюючи викладене, варто зазначити, що нормативно-правові основи деінституалізації в Україні сьогодні перебувають у досить динамічному стані, що відображено в цілій низці документів наказового характеру, які мають конкретних виконавців, строки виконання та механізми реалізації зазначених приписів, що дуже важливо для здійснення трансформаційних процесів у державі. Не залишилися поза увагою й треті особи, як-от громадськість, неурядові організації, окремі фізичні й юридичні особи, які можуть сприяти вдосконаленню інституційного догляду за дітьми з метою наближення його до міжнародних норм і стандартів, що є справді позитивними зрушеннями в нашому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: прийн. і проголош. резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // Законодавство України: база даних. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Декларація прав дитини, ухвалена резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. // Законодавство України: база даних. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
3. Конвенція про права дитини: ред. зі змін., схвал. резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 р. (20 листопада 1989 р.) // Законодавство України: база даних. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Концепція Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р. // Законодавство України: база даних. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-2017-%D1%80>.
5. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист»: постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2017 р. № 1906-VIII // Законодавство України: база даних. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/tu/1906-19>.
6. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр. та план заходів із реалізації її I етапу: розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226>.
7. План заходів із реалізації I етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226>.

УДК 342.7

ПОГРЕБНЯК М.М.

**ОСОБЛИВОСТІ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

У науковій статті виокремлено особливості ветеринарної медицини в адміністративно-правовому аспекті. Автором зосереджено увагу на суб'єктах публічного управління в досліджуваній сфері. Запропоновано доповнити систему суб'єктів ветеринарно-санітарного контролю громадськими контролерами. Акцентовано увагу на міграційному характері об'єктів ветеринарної медицини.

Ключові слова: ветеринарія, ветеринарна справа, ветеринарна медицина, публічне адміністрування, тварини.

В научной статье выделены особенности ветеринарной медицины в административно-правовом аспекте. Автор сосредоточил внимание на субъектах публичного управления в исследуемой сфере. Предложено дополнить систему субъектов ветеринарно-санитарного контроля общественными контролерами. Акцентировано внимание на миграционном характере объектов ветеринарной медицины.

Ключевые слова: ветеринария, ветеринарное дело, ветеринарная медицина, общественное администрирование, животные.